

LUND UNIVERSITY

Konstnärer är inte mer kreativa än andra

Brinck, Ingar

Published in:

Tvärsnitt - om humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning

2010

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Brinck, I. (2010). Konstnärer är inte mer kreativa än andra. *Tvärsnitt - om humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning*, 10(3), 10-13. <http://tvarsnitt.vr.se/>

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Konstnärer är inte mer kreativa än andra

INGAR BRINCK ÄR PROFESSOR VID LUNDS UNIVERSITET. HON FORSKAR I TEORETISK FILOSOFI OCH KOGNITIONSVETENSKAP VID FILOSOFISKA INSTITUTIONEN OCH CENTRUM FÖR KOGNITIV SEMIOTIK. HUVUDSAKLIGA FORSKNINGSMÖRÄDEN ÄR EVOLUTIONÄRA OCH UTVECKLINGSMÄSSIGA ASPEKTER PÅ KOGNITION OCH KOMMUNIKATION; TYPISKT MÄNSKLIGA FÖRMÅGOR SOM KREATIVITET, INTERSUBJEKTIVITET OCH SAMARBETE; SAMT REFERENSTEORI, DET VILL SÄGA HUR SPRÅKLIGA UTTRYCK HÄNVISAR TILL EN FÖR TALARNA GEMENSAM VÄRLD.

Vi väntar oss att konstnärer ska vara kreativa, men erfarna konstnärer är framförallt hantverksskickliga. I allmänhet är konstnärer inte mer kreativa än andra människor. De kompletterar en tradition eller etablerad teoribildning, precis som forskare. Men till skillnad från forskare, som har ett väldefinierat problem med en given om än okänd lösning via en föreskriven metod, arbetar konstnären med öppna problem där svaren är oförutsägbara. Konsten står fri från vetenskapens och teknologins mallar — och kan därför också utveckla dem. På tvärs mot uppfattningen att kreativitet är förmågan att associera fritt har den fysiska omgivningen ofta avgörande betydelse.

I första hand är kreativitet en egenskap hos individer, medan existensen av kreativa organisationer, produkter, tjänster, idéer och annat är beroende av att det finns personer med skapandeförmåga. Med små men kritiska medel lyckas enskilda individer lösa till synes olösliga problem, formulera frågor ingen tidigare ställt och väcka magin hos sådant som tyckts utan intresse.

Medan få personer lyckas skapa något av historisk betydelse, som Einstein och Picasso inom vetenskapen respektive konsten, spelar kreativiteten för de allra flesta en viktig roll på det personliga planet. I en grundläggande bemärkelse är alla människor kreativa.

Kreativitet gör världen hanterbar

Kreativitet är, precis som kategorisering och minne, en så kallad kognitiv förmåga. Dessa förmågor gör världen begriplig och hanterbar. De påverkar hur vi — i hjärnan, via sinnena, begreppsligt eller verbalt — tar upp, behandlar, värderar och agerar på information om oss själva och omvärlden.

Kreativitet behövs då invanda, regelstyrda sätt att handskas med verkligheten misslyckas eller saknas. Du upptäcker till exempel att du saknar några ingredienser till middagen du skulle laga till kvällens bjudning men hinner inte gå och handla, att du lämnat underlaget till konferenspresentationen hemma och glömt merparten av det du skulle säga, eller att du inte har råd att köpa färg och tapeter till rummet du lovat att renovera under helgen. Som regel löser vi sådana problem genom att improvisera, även om vi inte löst dem tidigare, ofta med mer originella och bättre resultat än förväntat.

Människor har en stark drift att skapa nya, särskilt tekniska, svar på sina drömmar. Till exempel har längtan efter att flyga tagit sig många uttryck genom historien. Resultatet ser vi idag i flygplanet, inte längre en dröm, utan ett vanligt fortskaffningsmedel.

Förmågan att skapa gör det möjligt att bemöta oväntade händelser utan att ha tidigare erfarenheter eller kunskaper om dem, liksom att drömma för att sedan uppfinna medel att förverkliga fantasin. Så fungerar också konsten: den är ett medel för att på annorlunda vägar förstå och reagera på omgivningen då de välkända inte räcker till.

Ingar Brinck, professor i teoretisk filosofi vid Lunds universitet. Foto: Privat

Referenser:

Costall, A. (1995) "Socializing affordances" i Theory and Psychology 5(1), 467—481.

Francastel, P. (2000), Art and technology in the nineteenth and the twentieth centuries. New York: Zone Books.

Halldén, S. (2009), Intelligens — vad är det? Falun: Thales.

Josephson, R. (1991), Konstverkets födelse. Lund: Studentlitteratur.

Merleau-Ponty, M. (1964), L'oeil et l'esprit. Paris: Gallimard.

Pignon, E. (1966), La quête de la réalité. Paris: Denoël.

Genom att konkretisera upplevelser på ett allmängiltigt sätt kan konst hjälpa både konstnär och betraktare att hantera känslor som rädsla och sorg i samtal eller skratt. Exempel på detta är Marianne Lindberg de Geers målningar och installationer på temat utväxter och cancer (<http://www.mldg.se/>). Andra konstverk låter oss återuppleva ögonblick av glädje, kärlek eller andlighet, som hos Joan Miró eller Vasilij Kandinsky.

Förfinar mer än utvecklar

Temat "kreativitet och konst" för ofta tankarna till en särskild sorts begåvning, till banbrytande skulptörer som Barbara Hepworth eller Jean Tinguely. Likväl är konstnärer i allmänhet inte mera kreativa än vi andra. De bidrar liksom många vetenskapsmän till sitt område genom att komplettera en tradition eller etablerad teoribildning. Ragnar Josephson, grundaren av Arkiv för dekorativ konst, påpekar att varje konstverk bär spår av tidigare verk. Han citerar i Konstverkets födelse författaren André Malraux: Konstnärens första material är inte livet, utan konsten; att vara föregångare betyder bara att vara tidigare än andra i kopierandet.

Det stora flertalet konstnärer använder välkända tekniker och producerar verk inom ramen för riktningar som funnit form och uttryck långt tidigare. De förfinar eller hårdnar traditionen istället för att utveckla den, på samma sätt som inom de andra domäner vi kallar kreativa, och är snarare kreativa på det personliga än historiska planet.

Lockelsen hos det oväntade nya

Vad särskiljer då konstnärlig kreativitet? Filo-sofen Sören Halldén skiljer mellan den skapande kraften hos målinriktad problemlösning, eller intelligens, och den känslomässiga, expressiva utlevelsen hos konstnären. Medan det saknas anledning att tro att kreativitet rent kognitivt fungerar olika hos olika yrkesgrupper (vetenskapsmän, uppfinnare, entreprenörer eller konstnärer), kan man förvisso använda sig av kreativiteten på olika sätt.

För det första präglas konstnärlig kreativitet av att konstnärer i sina projekt vanligtvis medvetet söker ett kreativt förhållningssätt. De lockas av det oväntade hos idén de arbetar med, av lusten att omarbete och förändra det de därigenom kommer i kontakt med och att uppfinna det de saknar.

Till skillnad från i många andra yrken, fostras moderna konstnärer till att vara lyhörda för och positiva till det nya och svårbemästrade, till att finna dörrar till verklighetens oförstådda aspekter. Konstnärens roll är att konstruera nyckeln och göra den tillgänglig för sin publik så att dörren öppnas — vi förväntar oss att konstnärer ska ta oss bortom det givna. I vardagen däremot används kreativitet ofta till nöds snarare än till lust.

Omgivning och teknologi spelar roll

Det andra som utmärker konstnärligt skapande är hur kreativiteten ges utlopp, det vill säga konstnärens speciella medel och verktyg, och de normer och kriterier som bestämmer vad som räknas som "bra" konst. Konstnärligt skapande har två centrala komponenter. Dels varseblivningen, vilken är kroppsligt grundad och inriktad på fysisk handling, som i gesten då pennan förs över skissblocket eller hammaren och mejseln bearbetar stenen; dels den fysiska och materiella omgivning och teknologi som konstnären verkar i. Konstnärens omgivning både möjliggör och begränsar hennes individuella kreativitet.

Den skapande processen påverkas av omgivningen den sker i, inte bara ifråga om samtdiskulturens sociala konventioner, ekonomi och samlade kunskap, utan även av hur omvärlden ser ut och vad den omfattar: tillgängliga råvaror och material, som leran till keramik tillverkning, och aktuella tekniker, som att tumma, kavla,

ringla, dreja eller skulptera i lera. Vi kan därför tala om en omgivningens estetik.

Psykologen Alan Costall påpekar att artefakter, som konstnärens verktyg och teknologi, utgör kristalliseringar av mänskliga aktiviteter genom historien och överför ett socialt och kulturellt arv. På en och samma gång deskriptiva (beskrivande) och preskriptiva (föreskrivande) inbjuder de till vissa handlingar och utesluter andra. Penseln och oljefärgen möjliggör andra konstverk än kameran eller datorn. Studier av kreativitet betonar ofta förmågan att associera fritt, men tvärtom har den fysiska kontexten avgörande betydelse.

Idén väcks i kontakt med materialet

Filosofen Henri Merleau-Ponty och konstnären Edouard Pignon beskriver båda utförligt hur idén till att skapa ett konstverk väcks av sinnesupplevelserna och den fysiska kontakten med ting och material. Senare fallstudier av skapande inom konst, arkitektur och design bekräftar att verkets form och uttryck uppstår i själva bearbetningen av idén genom valet av material och redskap — av pennan medan du skissar, penseln och kniven medan du målar i olja, datorprogrammet medan du redigerar bild eller film, och så vidare. Det konstnärliga skapandet börjar med blick och känsel förmedlade genom konstnärens redskap, och konstverket organiseras och förfinas kontinuerligt under det pågående, fysiska arbetet.

Inom situerad (situationsbestämd) psykologi undersöker forskarna till vilken grad enskilda tankars innehåll och handlingars riktning och mål beror av det omgivningen rent faktiskt erbjuder agenten i realtid. Man ser det som att den fysiska omgivningen driver tankearbetet framåt istället för som brukligt tvärtom. I linje med denna forskning kan vi säga att konstnären upplever verket hon arbetar med främst via kroppen, i andra hand via tanken. Tanken är på en och samma gång begreppslig och kroppslig, teoretisk och praktisk.

Mer hantverk än genialitet

Den skickliga konstnären utvecklar estetiska färdigheter som möjliggör att under arbetet förbigå medvetet planerande och reflektion, för att istället direkt i handling träffa avgöranden som leder till konstverkets helhet eller fullbordan. Till skillnad från novisen förlitar sig den erfarna konstnären i högre grad på att handen som håller verktyget (penseln, spateln, mejseln, tornålen) ska hitta rätt i kontakten med konstverket, än på tankearbete. I denna mening innebär konstnärligt skapande mindre genialitet och inspiration än hantverksskicklighet.

En konstnärs individuella uttryck och stil uppstår i processen. Arbetet med att skapa konstverket betingas liksom innehållet av redskaps- och materialval och färgas av konstnärens fysik och personlighet. Denna syn skiljer sig från föreställningen om det skapande geniet, som utan påverkan utifrån får en idé och omsätter den till verklighet efter eget huvud. Idéer bearbetas externt, i skisser och modeller, med hjälp av olika tekniker och verktyg. De redskap och material som finns tillgängliga påverkar såväl idéernas form och uttryck som deras innehåll. Ett exempel är plasten som slog igenom på 1950-talet, ytterligare två videokameran och datorn, som alla betytt genomgripande förändringar för konsten under 1900-talet.

Tänjer på gränserna till det omöjliga

Tanken om en omgivningens estetik bidrar till lösningen av kreativitetens paradox inom konsten: Hur kan ett konstverk samtidigt vara nyskapande och begripligt? Hur kan det vara originellt och nytt men samtidigt förstås av sin publik? Förståelsen beror av att både konstnär och publik har tillgång till samma fysiska omgivning och de värderingar och konventioner som är förborgade i den — att de delar kontexten virtuellt eller reellt. Originalitet och nyskapande uppstår då konstnären utforskar sig själv och samtiden genom att tänja på gränserna till det möjliga då hon använder tillgängliga tekniker och

material. Därigenom kan hon uttrycka och synliggöra sådant som i dagligt bruk inte kommer upp till ytan.

Enligt Pierre Francastel är konstens mål att samtidigt utforska och omvandla världen. Baserat på en studie av hur konst och teknologi utvecklades under 1800- och 1900-talet menar han att de korsbefruktar varandra och att såväl hantverket som tankearbetet under konstnärligt skapande utgör egna tekniker. Genom att förändra konventionerna som omger ett visst samhälles tekniker och teknologier kan konsten påverka samtida teknologi. Att konstnären har begränsad kunskap om teknologin visar sig då vara en fördel. Francastels tes bekräftas av de många samtida konstnärer som utforskar bland annat robotik, nätverkande och biologiska processer i sina verk.

Oförutsägbara svar

Under senare år har konstnärens roll som forskare betonats. Betyder det att konstnärligt skapande kommit att likna vetenskaplig forskning? Svaret är nej, om vi med Halldén väljer att skilja mellan väldefinierade, slutna problem som har en given, om än okänd lösning via en föreskriven metod, och öppna problem som kan lösas på olika sätt och ha flera lösningar. Exempel på den första sorten är hurflugors syn fungerar eller vad som orsakar fågelinfluensa. Exempel på den andra är uppdragen att skriva en teaterpjäs eller göra en altartavla. Hur sökandet efter en lösning går till beror på problemets innehåll och utformning. En sluten fråga fordrar svar som vi på förhand kan gissa oss till; svaren på öppna frågor är oförutsägbara.

Medan konstnärlig forskning associeras med dokumentation och begreppsliggörande av skapandeprocessen, ersätter konstnärens redskap vetenskapens teoretiska tänkande. Konsten låter tankarna förbli sinnliga genom att gestalta istället för att begreppsliggöra; form och uttryck skiljer sig från de naturliga och formella språkens. Konst innebär ett utforskande som har allmänna likheter med forskning, men olikheter i det enskilda. I motsats till konstverk utmärks vetenskapliga experiment av upprepbarhet och falsifierbarhet. Friheten att inte anpassa sig till rådande vetenskapers och teknologiers mallar för korrekthet och koherens är en del av konstens väsen. Konstens kraft ligger just i dess särart.